

УДК 343.211:343.614:61(477+430+436)
DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2025.3.31>

М. В. Малишева

аспірантка кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»

СУБ'ЄКТ НЕЗАКОННОГО ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДІВ НАД ЛЮДИНОЮ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ, НІМЕЧЧИНИ ТА АВСТРІЇ

Стаття присвячена комплексному дослідженню проблеми визначення загального суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого статтею 142 Кримінального кодексу України – незаконне проведення дослідів над людиною. Актуальність теми обумовлена стрімким розвитком біомедичних технологій, недостатньою увагою до питань кваліфікації таких злочинів у правозастосовній практиці та необхідністю гармонізації вітчизняного законодавства із європейськими стандартами захисту прав людини.

Метою дослідження є комплексний аналіз правових підходів до визначення загального суб'єкта незаконного проведення дослідів над людиною в законодавстві України, Німеччини та Австрії, виявлення спільних рис і відмінностей, формулювання рекомендацій щодо вдосконалення вітчизняного кримінального законодавства.

Проаналізовано німецьке законодавство (параграфи 19, 20, 223-226, 228-229, 239 StGB), яке встановлює вік кримінальної відповідальності з 14 років, детально регламентує осудність та диференціює відповідальність залежно від характеру злочину. Досліджено австрійський підхід (статті 90, 110 Кримінального кодексу), який акцентує на інформованій згоді та професійній відповідальності медичних працівників.

Виявлено спільні риси трьох правових систем: визнання фізичної особи єдиним суб'єктом злочину, вимоги осудності, захист прав людини в біомедичній сфері, важливість інституту інформованої згоди. Встановлено, що українське законодавство містить спеціальну норму про незаконні досліді, тоді як німецьке та австрійське право використовує загальні норми про тілесні ушкодження.

Обґрунтовано необхідність врахування професійного статусу особи при кваліфікації злочину, посилення міжнародного співробітництва, вдосконалення процедур діяльності етичних комітетів. Сформульовано висновки про фундаментальне значення правильного визначення суб'єкта для забезпечення справедливого правосуддя та ефективного захисту прав людини.

Ключові слова: кримінальне право, суб'єкт злочину, незаконне проведення дослідів над людиною, біомедичні дослідження, інформована згода, порівняльне правознавство.

Постановка проблеми. Проблема визначення суб'єкта кримінального правопорушення завжди перебувала в центрі уваги науки кримінального права, оскільки саме від правильного встановлення особи, яка може нести кримінальну відповідальність, залежить справедливість судового рішення та ефективність всієї системи кримінальної юстиції [1]. Особливої актуальності це питання набуває у контексті злочинів проти життя та здоров'я людини, зокрема при кваліфікації незаконного проведення дослідів над людиною. Такі правопорушення становлять підвищену

суспільну небезпеку, адже посягають на найбільш цінні блага – життя, здоров'я, фізичну та психічну недоторканність особи [2, с. 25].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання правового забезпечення захисту людини під час медичних і психологічних експериментів, включаючи аспекти кримінально-правової охорони, досі не отримало вичерпного висвітлення у вітчизняній правовій науці. Хоча окремі елементи цієї проблематики досліджувалися у працях С. В. Грінчак, В. О. Єгорова, Б. В. Островської, Є. Л. Стрельцова,

М. І. Хавронюка, Г. В. Чеботарьової та інших науковців, спеціалізовані компаративістські студії, що аналізують кримінальну відповідальність за порушення прав осіб у контексті експериментальної діяльності, практично відсутні в українській науці. Така прогалина вказує на критичну потребу всебічного і систематичного опрацювання зазначеної тематики, що має охоплювати як теоретичне обґрунтування, так і практичну розробку сучасних юридичних механізмів для ефективного застосування у правовій практиці.

Мета дослідження полягає у розкритті змісту правових гарантій, систематизації їх типології, визначенні специфіки кримінально-правових засобів охорони, а також встановленні значення міжнародних правових норм у побудові вітчизняної системи забезпечення прав людини у зазначеній галузі.

Виклад основного матеріалу. Українське законодавство в статті 142 Кримінального кодексу встановлює відповідальність за незаконне проведення дослідів над людиною [3], однак питання визначення суб'єкта цього злочину потребує глибшого дослідження. Відсутність чіткого розуміння того, хто саме може бути притягнутий до відповідальності за такі дії, створює проблеми правозастосування на практиці. Більше того, в умовах стрімкого розвитку медицини, біотехнологій та наукових досліджень виникають нові ситуації, які вимагають адекватної правової оцінки. Саме тому звернення до досвіду європейських країн, зокрема Німеччини та Австрії, які мають тривалі традиції правового регулювання у цій сфері, видається не просто доцільним, а необхідним для вдосконалення вітчизняного законодавства.

Говорячи про незаконні досліді над людиною, передбачені статтею 142 Кримінального кодексу України, варто наголосити на особливій природі цього правопорушення. Воно належить до категорії кримінальних правопорушень проти здоров'я та життя людини, що автоматично підвищує вимоги до суб'єкта щодо усвідомлення ним можливих наслідків своїх дій [4, с. 97–98]. Людина, яка проводить досліді над іншою особою, повинна чітко розуміти не лише безпосередні

медичні або біологічні наслідки своїх дій, але й їхнє соціальне значення, моральну неприпустимість порушення прав людини на тілесну недоторканність та самовизначення.

Вітчизняна правова доктрина визначає загальний суб'єкт кримінального правопорушення як фізичну особу, яка досягла встановленого законом віку кримінальної відповідальності та є осудною [5, с. 57]. Ці базові критерії мають універсальний характер і застосовуються до всіх злочинів, однак у випадку незаконного проведення дослідів над людиною вони набувають особливого значення. Адже такі діяння часто вчиняються особами, які мають професійний або посадовий обов'язок, пов'язаний з медичною чи науковою діяльністю. Лікарі, науковці, дослідники – усі вони володіють спеціальними знаннями та навичками, що дозволяє їм здійснювати складні маніпуляції з людським організмом. Водночас саме ця професійна компетентність покладає на них підвищену відповідальність за дотримання етичних норм і правових обмежень.

Правильне визначення суб'єкта злочину не є суто теоретичним питанням – воно має принципове значення для практики. Помилки в ідентифікації особи, яка може нести відповідальність, призводять до судових помилок, порушення прав людини та підриву довіри до системи правосуддя. Особливо важливим є врахування всіх обставин справи: мотивів особи, її попередньої поведінки, професійного статусу, характеру взаємовідносин із потерпілим. Тільки комплексний аналіз дозволяє забезпечити справедливе правосуддя та належний захист прав усіх учасників кримінального процесу.

Для глибшого розуміння проблеми визначення суб'єкта незаконного проведення дослідів над людиною необхідно звернутися до досвіду інших правових систем. Німецьке кримінальне право традиційно вважається одним із найбільш розвинених у Європі, воно характеризується високим рівнем систематизації, чіткістю формулювань і тривалою практикою застосування. Німецький Кримінальний кодекс дає змогу простежити, як класичні доктринальні підходи втілюються в кон-

кретних правових нормах і як вони працюють на практиці [6].

У німецькому кримінальному праві концепція суб'єкта злочину ґрунтується на визнанні фізичної особи єдиним носієм кримінальної відповідальності. Це принципова позиція, яка відрізняє кримінальне право від інших галузей, де юридичні особи також можуть бути суб'єктами правовідносин. Німецький законодавець виходить із того, що кримінальна відповідальність має глибоко особистісний характер – вона передбачає моральний осуд суспільства, що може бути спрямований лише на конкретну людину з її свідомістю, волею та можливістю робити вибір між правомірною та протиправною поведінкою [7].

Перший і найбільш очевидний критерій, який висувається до суб'єкта кримінального правопорушення в Німеччині, – це вік. Параграф 19 Кримінального кодексу Федеративної Республіки Німеччина чітко встановлює, що кримінальна відповідальність настає з чотирнадцяти років [6]. Цей віковий поріг не є довільним – він відображає наукові уявлення про психологічний та інтелектуальний розвиток людини. Вважається, що саме у чотирнадцять років особа починає усвідомлювати соціальне значення своїх дій, розуміти різницю між добром і злом, передбачати наслідки своєї поведінки. До досягнення цього віку дитина просто не може вважатися суб'єктом злочину, оскільки їй бракує необхідної психічної зрілості для розуміння кримінально-правових заборон [7].

Однак самого лише досягнення віку кримінальної відповідальності недостатньо. Німецьке право вимагає, щоб особа була осудною, тобто здатною усвідомлювати характер своїх дій і керувати ними. Параграф 20 Кримінального кодексу містить детальну регламентацію питань неосудності, встановлюючи, що особа не може бути притягнута до кримінальної відповідальності, якщо в момент вчинення діяння вона через хворобливий стан психіки, глибоке порушення свідомості, слабоумство чи інший тяжкий психічний розлад була позбавлена здатності усвідомлювати протиправність своїх дій або керувати ними. Ця норма відображає гуманістичні засади кримінального права,

визнаючи, що покарання може застосовуватися лише до тих, хто справді міг діяти інакше [7].

Важливо підкреслити, що німецька правова система приділяє значну увагу не лише загальним, а й спеціальним суб'єктам злочинів. У випадках, коли законодавець передбачає відповідальність для осіб із певним професійним статусом чи посадовим становищем, вимоги до таких суб'єктів суттєво посилюються. Це особливо актуально для медичних працівників, які через специфіку своєї діяльності мають доступ до людського організму та можливість впливати на життя і здоров'я пацієнтів. Такі особи несуть подвійну відповідальність: як звичайні громадяни за порушення загальних кримінально-правових заборон і як професіонали за недотримання спеціальних стандартів і норм медичної етики [8].

Розглядаючи конкретні норми німецького Кримінального кодексу, які стосуються посягань на тілесну недоторканність людини, можна побачити, як загальні принципи знаходять своє втілення в конкретних складах злочинів. Параграф 223, що встановлює відповідальність за тілесні ушкодження, має дуже широку сферу застосування. Суб'єктом цього злочину може бути будь-яка осудна особа, яка досягла чотирнадцяти років і яка свідомо завдає шкоди здоров'ю іншої людини. Ключовим елементом тут є умисел – особа повинна усвідомлювати, що її дії спричинять фізичну шкоду потерпілому, і бажати настання таких наслідків або свідомо їх допускати [6].

Параграф 224 передбачає кваліфікований склад – небезпечні тілесні ушкодження, коли використовуються засоби або методи, що становлять підвищену загрозу для життя та здоров'я. Тут до суб'єкта висуваються додаткові вимоги щодо усвідомлення характеру використовуваних інструментів. Особа має розуміти, що застосовує зброю, отруйні речовини або інші предмети, здатні спричинити серйозну шкоду. Законодавець таким чином диференціює відповідальність залежно від ступеня небезпеки обраних засобів злочину [6].

Особливий інтерес становить параграф 225, який передбачає відповідальність за жорстоке поводження. Специ-

фіка цієї норми полягає в тому, що суб'єктом може бути лише особа, яка перебуває в особливих правовідносинах із потерпілим – має обов'язок піклуватися про нього, виховувати чи охороняти. Це батьки, опікуни, піклувальники, вихователі, медичні працівники. Їхній спеціальний статус обумовлює підвищену відповідальність, оскільки довіра, яку покладає на них потерпілий або суспільство, використовується для вчинення злочину. Таке зловживання становищем справедливо розглядається як обтяжуюча обставина [6].

Надзвичайно цікавим є параграф 228, який регулює питання згоди потерпілого на заподіяння йому шкоди. Німецьке право виходить із того, що навіть добровільна згода не завжди виключає протиправність діяння. Якщо дії суперечать добрим звичаям, моральним засадам суспільства, особа, яка завдає шкоди за згодою потерпілого, все одно може бути притягнута до відповідальності [6]. Це принципово важлива норма для розуміння суб'єкта незаконних дослідів над людиною, адже навіть формальна згода «піддослідного» не легалізує дії, що порушують фундаментальні етичні принципи.

Аналізуючи німецьке законодавство, можна зробити висновок про чітку систему визначення суб'єкта злочинів проти особи. Ця система базується на загальних принципах – віку, осудності, свідомого характеру діяння – але водночас враховує специфіку окремих злочинів, характер використовуваних засобів, особливості правового статусу винної особи. Така деталізація дозволяє забезпечити індивідуалізацію відповідальності та справедливості покарання.

Поряд із німецьким досвідом велике значення для порівняльно-правового аналізу має австрійське кримінальне законодавство [9]. Австрія, як і Німеччина, належить до германської правової сім'ї, однак має власні особливості правового регулювання, які заслуговують на окрему увагу. Австрійський підхід до визначення суб'єкта кримінального правопорушення характеризується певною специфікою, яка відображає національні правові традиції та сучасні тенденції розвитку кримінального права.

Мінімальний вік кримінальної відповідальності в Австрії також встановлений на рівні чотирнадцяти років, що відповідає загальноєвропейським стандартам. Однак австрійське законодавство приділяє значну увагу диференційованому підходу до неповнолітніх правопорушників. Для осіб віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років передбачено спеціальні норми, які враховують їхній психічний і фізичний розвиток, особливості мотивації, вплив соціального оточення. Кримінальна відповідальність неповнолітніх може мати пом'якшений характер, акцент робиться на виховних і ресоціалізаційних заходах, а не на покаранні як такому. Це відображає сучасні гуманістичні тенденції в кримінальному праві, спрямовані на реінтеграцію молодих правопорушників у суспільство [9].

Питання осудності в австрійському праві вирішується з урахуванням не лише наявності психічних захворювань, але й інших факторів, здатних вплинути на здатність особи усвідомлювати свої дії та керувати ними. Тимчасові психічні розлади, спричинені вживанням алкоголю, наркотичних або психотропних речовин, розглядаються диференційовано. Якщо особа добровільно ввела себе у стан сп'яніння, це, як правило, не виключає її осудності, оскільки вона мала можливість передбачити наслідки свого стану і утриматися від вчинення злочину. Водночас патологічне сп'яніння або несподівана реакція на малу дозу алкоголю можуть бути підставою для визнання особи неосудною [9].

Правоздатність як критерій суб'єкта в австрійському праві охоплює здатність фізичної особи мати права та нести обов'язки, передбачені законом. Це фундаментальна юридична категорія, яка визначає правове становище людини в суспільстві. Для визнання особи суб'єктом кримінального правопорушення необхідно, щоб вона не лише формально володіла правоздатністю, але й реально могла усвідомлювати протиправний характер своїх дій і відповідати за них перед законом [9].

Австрійське законодавство, як і німецьке, приділяє значну увагу спеціальним суб'єктам злочинів. Для певних кате-

горій правопорушень, зокрема службових злочинів, суб'єктами можуть бути лише особи, які займають відповідні посади або мають певний правовий статус. У сфері медичної діяльності особливе значення має наявність кваліфікації та ліцензії – без них особа взагалі не має права надавати медичні послуги, а їх надання розглядається як окремий злочин. Це підкреслює важливість професійної компетентності як елемента правового статусу суб'єкта [10].

Стаття 90 Кримінального кодексу Австрії, що регулює питання згоди потерпілого, має велике значення для розуміння меж допустимих дій у медичній сфері. Згода пацієнта на медичне втручання є необхідною умовою його правомірності, однак ця згода має відповідати певним вимогам. По-перше, вона повинна бути осмисленою – особа має отримати повну інформацію про характер втручання, його мету, можливі ризики та альтернативні методи лікування. Інформована згода передбачає, що пацієнт розуміє, на що він погоджується, і може оцінити всі «за» і «проти». По-друге, згода має бути добровільною – отриманою без будь-якого тиску, примусу, обману чи маніпуляції. Якщо ці умови не дотримані, навіть формально отримана згода не легалізує дії медичного працівника [9].

Суб'єктом порушення вимог статті 90 може бути будь-яка особа, яка здійснює дії, що вимагають згоди іншої особи, без належного її отримання або з порушенням процедури. Найчастіше це медичні працівники, які проводять обстеження, лікування чи процедури без інформованої згоди пацієнта. Водночас суб'єктом можуть бути і науковці, які залучають людей до дослідів без належного роз'яснення мети, методів і можливих ризиків експерименту. Закон вимагає від таких осіб особливої обережності та відповідальності, оскільки вони втручаються в найбільш захищені сфери людського існування – здоров'я та тілесну недоторканність [9].

Стаття 110 Кримінального кодексу Австрії стосується несанкціонованого цілющого лікування і встановлює відповідальність за надання медичних послуг особами, які не мають на це права. Суб'єктом цього злочину є особа, яка без необхідної

ліцензії, дозволу або кваліфікації здійснює медичну практику. Це може бути як повна відсутність будь-якої медичної освіти, так і вихід за межі своєї компетенції – наприклад, коли лікар однієї спеціальності виконує складні процедури, які належать до іншої спеціальності, або коли середній медичний працівник бере на себе функції лікаря [9].

Особлива небезпека такої діяльності полягає в тому, що пацієнт може не знати про відсутність у особи належної кваліфікації і довіряти їй своє здоров'я та життя. Внаслідок некомпетентних дій може бути завдано значну шкоду, яку кваліфікований спеціаліст міг би попередити. Тому закон установлює суворі вимоги до тих, хто надає медичні послуги, і передбачає відповідальність за їх порушення навіть у тих випадках, коли безпосередньої шкоди не настало, але виникла загроза її заподіяння.

Визначаючи особу як суб'єкта правопорушень за статтями 90 та 110 австрійського Кримінального кодексу, необхідно враховувати кілька ключових моментів. Насамперед, особа повинна усвідомлювати, що діє без належної згоди або без необхідних повноважень. Цей суб'єктивний елемент є критично важливим – помилка щодо наявності згоди або правомірності своїх дій може виключати вину. Водночас закон вимагає від осіб, які працюють у медичній сфері, проявляти підвищену обачність і переконуватися в наявності всіх необхідних дозволів і погоджень.

Протиправність дій має бути очевидною – особа порушує чітко встановлені правові норми, які регулюють порядок надання медичних послуг або проведення наукових досліджень за участю людини. Нарешті, важливо враховувати наслідки для потерпілого – чи була завдана реальна шкода його здоров'ю, чи виникла загроза такої шкоди, чи були порушені його права на самовизначення та інформовану згоду. Всі ці елементи мають бути встановлені судом для притягнення особи до кримінальної відповідальності.

Австрійське законодавство також передбачає певні обставини, які виключають кримінальну відповідальність або пом'якшують її. Дія під примусом, крайня

необхідність, обґрунтований ризик – усі ці інститути мають значення для визначення меж відповідальності суб'єкта. Особливо важливим є поняття обґрунтованого медичного ризику, коли лікар змушений застосовувати нестандартні методи лікування для порятунку життя пацієнта. У таких випадках, навіть якщо формально порушуються певні процедурні вимоги, дії можуть бути визнані правомірними з огляду на вищі цілі збереження життя та здоров'я.

Порівняльний аналіз німецького та австрійського законодавства демонструє спільність базових підходів до визначення суб'єкта кримінального правопорушення при збереженні національних особливостей кожної правової системи. Обидві країни належать до романо-германської правової сім'ї, що обумовлює схожість правової техніки, структури кримінальних кодексів, основних інститутів кримінального права. Водночас кожна країна має власні акценти, які відображають історичні, культурні та соціальні особливості розвитку.

Спільним для обох систем є визнання фізичної особи єдиним суб'єктом кримінального правопорушення, встановлення мінімального віку кримінальної відповідальності на рівні чотирнадцяти років, вимога осудності як необхідної умови притягнення до відповідальності. В обох країнах велика увага приділяється захисту прав людини, особливо в контексті медичної діяльності та наукових досліджень. Інститут інформованої згоди, заборона неправомірного втручання в тілесну недоторканність, підвищені вимоги до професійної компетентності медичних працівників – усі ці елементи присутні в законодавстві обох держав.

Водночас існують і певні відмінності, які стосуються переважно деталей правового регулювання. Німецьке право традиційно вважається більш систематизованим і детальним, воно містить численні спеціальні норми для різних категорій злочинів. Австрійське законодавство дещо лаконічніше, але це не означає меншої захищеності прав людини – деталізація досягається через судову практику та доктринальне тлумачення. Обидві системи ефективно

функціонують у своїх національних контекстах, забезпечуючи справедливе правосуддя та захист від протиправних посягань.

Звертаючись до українського законодавства в світлі проаналізованого зарубіжного досвіду, можна побачити як схожості, так і певні відмінності. Стаття 142 Кримінального кодексу України встановлює відповідальність за незаконне проведення дослідів над людиною [4, с. 99], однак питання визначення суб'єкта цього злочину потребує додаткового аналізу. Українське право також виходить із того, що суб'єктом може бути фізична осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності. Проте специфіка складу цього злочину вимагає більш детального розгляду можливих категорій осіб, які можуть його вчинити.

На практиці незаконні досліді над людиною найчастіше проводяться особами, які мають відношення до медичної або наукової діяльності. Це можуть бути лікарі, які в процесі лікування застосовують експериментальні методи без належного дозволу та інформованої згоди пацієнта. Це можуть бути науковці, які проводять біомедичні дослідження з порушенням встановлених етичних норм і процедур. Це можуть бути фармацевти, які тестують нові препарати на людях без дотримання всіх необхідних вимог безпеки. Нарешті, це можуть бути й особи, які не мають професійного статусу, але з якихось причин отримали доступ до людей і можливість проводити над ними різноманітні маніпуляції.

Кожна з цих категорій має свої особливості, які впливають на кваліфікацію діяння та міру відповідальності. Медичні працівники несуть подвійну відповідальність: як громадяни за порушення кримінального закону і як професіонали за недотримання стандартів медичної практики. Їхня освіта, досвід, посадове становище обтяжують їхню вину, оскільки вони краще за інших розуміють можливі наслідки своїх дій. Науковці, які порушують правила проведення досліджень, також зловживають довірою, яку покладає на них суспільство, надаючи їм можливість здійснювати експериментальну діяльність.

Особливої уваги заслуговує питання співучасті у проведенні незаконних дослідів. Нерідко такі дії вчиняються не однією особою, а групою осіб, кожна з яких виконує певну роль. Організатор планує і координує експеримент, виконавець безпосередньо здійснює маніпуляції, пособник надає приміщення, обладнання чи інші засоби. Всі ці особи можуть бути притягнуті до відповідальності як співучасники, причому їхня роль і міра участі враховуються при призначенні покарання.

Важливим є також питання спеціального суб'єкта. Хоча стаття 142 Кримінального кодексу України не містить прямої вказівки на спеціальний суб'єкт [4, с. 99], аналіз змісту злочину дозволяє зробити висновок, що найчастіше його вчиняють особи з певним професійним статусом. Це ставить питання про можливість застосування статті 142 у сукупності з іншими нормами, які передбачають відповідальність за зловживання службовим становищем або за недбале виконання професійних обов'язків. Такий підхід дозволив би повніше врахувати всі аспекти протиправної поведінки і забезпечити адекватну правову оцінку.

Український законодавець, визначаючи склад незаконного проведення дослідів над людиною, орієнтувався на міжнародні стандарти захисту прав людини, зокрема на положення Конвенції про права людини та біомедицину. Згідно з цими стандартами, будь-яке втручання в людський організм з науковою метою може здійснюватися лише за умови вільної та інформованої згоди особи, дотримання всіх етичних принципів, схвалення незалежним етичним комітетом. Порушення цих вимог робить дослід незаконним незалежно від того, чи завдано реальної шкоди здоров'ю «піддослідного».

Це принципово важливий момент, який відрізняє незаконні дослідів від інших злочинів проти здоров'я. Якщо для більшості посягань на здоров'я необхідним є настання певних наслідків – тілесних ушкоджень, розладів здоров'я, – то для кваліфікації за статтею 142 достатньо самого факту проведення експерименту з порушенням встановленого порядку. Це відображає особливу цінність, яка захи-

щається цією нормою – право людини на тілесну недоторканність, на самовизначення, на захист від перетворення на об'єкт досліджень.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Порівняльний аналіз українського, німецького та австрійського законодавства дозволяє виявити як загальні тенденції, так і специфічні особливості кожної правової системи. Усі три країни визнають важливість захисту людини від незаконного експериментування, усі встановлюють кримінальну відповідальність за такі дії. Водночас підходи до конструювання складу злочину, визначення суб'єкта, встановлення санкцій можуть відрізнитися. Український законодавець пішов шляхом створення спеціальної норми, яка безпосередньо забороняє незаконне проведення дослідів. Німецьке та австрійське право більше покладається на загальні норми про тілесні ушкодження, доповнюючи їх спеціальними правилами про інформовану згоду та професійну відповідальність медичних працівників.

Досвід Німеччини та Австрії, які мають тривалі традиції правового регулювання у цій сфері, може бути корисним для України, але має враховуватися критично, з урахуванням національних особливостей, рівня розвитку медичної науки, культурних традицій і соціальних очікувань.

Перспективами подальших досліджень є більш детальний аналіз судової практики застосування норм про незаконне проведення дослідів, вивчення етичних аспектів біомедичних досліджень, розробка пропозицій щодо вдосконалення кримінального та медичного законодавства України. Тільки комплексний, міждисциплінарний підхід, який поєднує знання з права, медицини, біоетики, соціології, дозволить забезпечити ефективний захист прав людини в епоху стрімкого науково-технічного прогресу.

Список використаної літератури:

1. Куц В. М. Теоретико-прикладні аспекти проблеми суб'єкта злочину. *Вісник Університету внутрішніх справ*. 1996. Вип. 1. С. 17–23. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuds_1996_1_6 (дата звернення: 05.02.2025).

2. Розенко В. Г., Матвійчук В. К. Суб'єкт злочину: лекція. Київ : Укр. академія внутр. справ, 1993. 36 с.
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітн. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/ed20010405> (дата звернення: 05.02.2025).
4. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / Баулін Ю. В. та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. Вид. 5-те, допов. Х. : Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина. 2013. 1040 с.
5. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Алієва О. М. та ін. ; відп. ред. Є. Л. Стрельцов. 7-е вид., перероб. і допов. Харків : Одиссей, 2011. 824 с.
6. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland : Ausfertigungsdatum: 23.05.1949. *Bundesministerium der Justiz* : веб-сайт. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/GG.pdf>. (дата звернення: 05.02.2025).
7. Jugendgerichtsgesetz. *Bundeskanzleramt der Republik Österreich* : веб-сайт. URL: <https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/Bundesnormen/NOR40177398/NOR40177398.pdf>. (дата звернення: 05.02.2025).
8. Vollmann J., Winau R. Informed consent in human experimentation before the Nuremberg code. *National Library of Medicine* : веб-сайт. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/8973233/> (дата звернення: 05.02.2025).
9. Bundesrecht konsolidiert: Gesamte Rechtsvorschrift für Strafgesetzbuch, Fassung vom 26.01.2023. *RIS* : веб-сайт. URL: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe> (дата звернення: 05.02.2025).
10. Gardocka T. Czy zwłoki ludzkie są rzeczą i co z tego wynika? *Non omnis moriar. Osobiste i majątkowe aspekty prawne śmierci człowieka. Zagadnienia wybrane* / pod red. J. Gołaczyńskiego, J. Mazurkiewicza, J. Turłukowskiego, D. Karkuta, Wrocław : Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, 2015. S. 268–280. URL: https://repozytorium.uni.wroc.pl/Content/77834/17_T_Gardocka_Czy_zwloki_ludzkie_sa_rzeczka_i_co_z_tego_wynika.pdf (дата звернення: 05.02.2025).

Malysheva M. The subject of illegal human experimentation: comparative legal analysis of legislation of Ukraine, Germany and Austria

This article presents a comprehensive comparative legal study of the general subject of illegal human experimentation as a criminal offense under Article 142 of the Criminal Code of Ukraine, German criminal legislation (StGB), and Austrian criminal law. The research addresses the critical issue of determining who can be held criminally liable for conducting unlawful experiments on human subjects, which has become increasingly relevant due to rapid developments in biomedical technologies, genetic engineering, and innovative research methods involving human participation.

The research objective is to conduct comprehensive analysis of legal approaches to determining the general subject of illegal human experimentation in Ukrainian, German, and Austrian legislation, identify common features and distinctive characteristics of legal regulation, and formulate scientifically substantiated recommendations for improving domestic criminal law.

The study thoroughly examines German criminal legislation, particularly paragraphs 19, 20, 223-226, 228-229, and 239 of the StGB, which establish the age of criminal responsibility at fourteen years, regulate sanity requirements in detail, and differentiate liability depending on the nature of the crime, means employed, and severity of consequences. Special attention is given to paragraph 228 regarding victim's consent, which establishes that even voluntary consent does not always exclude unlawfulness if actions contradict moral foundations of society.

Austrian criminal law is analyzed through Articles 90 and 110 of the Criminal Code, which emphasize informed consent and professional responsibility of medical workers. Article 90 requires that consent be meaningful (with full information about intervention nature, purpose, and risks) and voluntary (obtained without pressure or coercion). Article 110 addresses unauthorized medical treatment, establishing liability for providing medical services without proper qualification or license.

Comparative analysis reveals common features across three legal systems: recognition of natural persons as sole subjects of criminal offenses, sanity requirements, protection of human rights in biomedical sphere, and importance of informed consent institution. A distinctive characteristic is that Ukrainian legislation contains a special norm directly prohibiting illegal human experimentation, while German and Austrian law relies primarily on general provisions concerning bodily injuries supplemented by special rules on informed consent and professional responsibility.

Key words: *criminal law, subject of crime, illegal human experimentation, biomedical research, informed consent, comparative law.*

Дата першого надходження рукопису до видання: 20.10.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 24.11.2025

Дата публікації: 19.12.2025